

Temanotat

Marokko: Forhold for barn

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og beredskapsdepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt frem i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2013

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Marokko: Forhold for barn**

SUMMARY

The paper deals with the general conditions for children in Morocco, such as material conditions and schooling, as well as conditions for vulnerable groups of children, i.e. children in conflict with the law, abandoned children and children in a difficult home situation. The paper shows that Morocco lacks a comprehensive legislation aimed at the promotion and protection of children's rights. Further, the State has inadequate resources to take care of children in a difficult situation, and therefore relies heavily on non-governmental organizations in order to provide adequate services to children in need of assistance. The paper shows that the quality of the services provided by these organizations varies.

SAMMENDRAG

Notatet tar for seg de generelle forholdene for barn i Marokko, som for eksempel materielle oppvekstvilkår og skolegang, samt forhold for spesielt utsatte grupper av barn, slik som barn i konflikt med loven og barn i en vanskelig omsorgssituasjon. Notatet viser at Marokko mangler en helhetlig lovgivning på barnefeltet, og at feltet fremstår som fragmentert, med mange aktører og varierende kvalitet på tjenestene som tilbys. Staten har ikke ressurser til å ta seg av alle barn i en vanskelig situasjon, og det er derfor i stor grad frivillige organisasjoner som driver barnevernsinstitusjoner i Marokko.

INNHold

1. Innledning	6
2. Kort om befolkningsstruktur og migrasjon	6
3. Materielle oppvekstvilkår	8
3.1 Økonomiske støtteordninger for vanskeligstilte familier	9
3.2 (Stor)familiens rolle	10
4. Juridisk rammeverk	11
5. Skolegang	11
6. Barnarbeid	13
7. Vold mot barn	14
8. Forhold for utenlandske enslige mindreårige og barn av migranter	16
9. Statsborgerskap	17
10. Kjønnslæstelse	18
11. Sikkerhet og konfliktnivå	18
11.1 Barn i væpnet konflikt	18
12. Religion og etniske minoriteter	19
12.1 Religion	19
12.2 Etniske minoriteter	19
12.2.1 <i>Berber</i>	19
12.2.2 <i>Sahrawier</i>	20
13. Barn i konflikt med loven	21
13.1 Bruk av vold i politi- og rettssystemet	22
13.2 Ileggelse av straff for mindreårige	22
13.2.1 <i>Centre de sauvegarde de l'enfance</i>	23
14. Barn i en vanskelig omsorgssituasjon	25
14.1 Barn uten kjente biologiske slektninger	25
14.1.1 <i>Vergemålsordninger (kafala)</i>	26
14.1.2 <i>Fosterhjem</i>	26
14.2 Barn på institusjon.....	27
14.3 Gatebarn	28

15. Referanser	30
-----------------------------	-----------

1. INNLEDNING

Informasjonen i temanotatet kommer hovedsakelig fra en informasjonsinnhentingsreise som Landinfo gjennomførte sammen med svenske Migrationsverket i mai 2013. Temaet for reisen var forhold for barn, særlig utsatte barn og barn i en vanskelig omsorgssituasjon. Delegationen hadde møter med representanter for marokkanske myndigheter, nasjonale og internasjonale organisasjoner og FN-organer. Informasjonen som ble samlet inn under reisen er supplert med informasjon fra ulike skriftlige kilder. Informasjonen i notatet er delvis overlappende med rapporten som den svenske landinformasjonsenheten Lifos skrev etter reisen (Migrationsverket 2013), og må ses i sammenheng med denne.

Barns situasjon er et stort og omfattende tema som det vanskelig kan skrives uttømmende om. Dette temanotatet tar for seg problemstillinger vedrørende forhold for mindreårige som forvaltningen, hovedsakelig Utlendingsdirektoratet, har meldt inn til Landinfo over tid, og som således har særlig relevans for forvaltningen. Notatet er ikke på noen måte uttømmende, og viktige temaer knyttet til barns oppvekstvilkår, som for eksempel barns tilgang til helsetjenester og forhold for barn med spesielle behov som følge av ulike funksjonsnedsettelse, tas ikke opp i dette temanotatet. Andre forhold som gjelder barn er allerede tatt opp i tidligere publikasjoner fra Landinfo. Forhold for barn som er født utenfor ekteskap beskrives i Landinfo 2013a, mens ekteskap med mindreårige tas opp i Landinfo 2013b. Forhold rundt fødselsregistrering og ID-dokumenter for barn vil bli tatt opp i et separat, kommende notat.

Myndighetsalderen i Marokko er 18 år for begge kjønn. Mindreårige under 18 år omtales i dette notatet som barn.

2. KORT OM BEFOLKNINGSSTRUKTUR OG MIGRASJON

Marokko har 32 millioner innbyggere. Etter en sterk befolkningsvekst gjennom hele 1900-tallet, har befolkningsveksten i dag bremsset opp. Mens kvinner fikk 7 barn i gjennomsnitt i 1960, har tallet sunket til 2,3 barn i gjennomsnitt i 2009. Til tross for nedgang i befolkningsveksten, er den marokkanske befolkningen svært ung. Tre av ti marokkanere er i dag under femten år, mens kun hver tjuende marokkaner er over 65 år (Landguiden a).

Den marokkanske befolkningen blir stadig mer urban. Rundt halvparten av befolkningen bor i dag i byer, og rundt en tredjedel av befolkningen bor i det tett befolkede kystområdet rundt hovedstaden Rabat og landets største by og økonomiske sentrum, Casablanca. Ørkenområdene sør i landet, der nomadekulturen er utbredt, er svært spredt befolket.

Nesten tre millioner marokkanere (eller rundt 10 % av befolkningen) lever utenfor Marokko, hvorav rundt 800 000 i Frankrike. Marokkanere i utlandet (såkalte MRE, Marocains Résidant à l'Étranger) er en svært viktig økonomisk ressurs i Marokko, både for den enkelte familie og for storsamfunnet, på grunn av pengeoverføringene fra migrantene. Ofte er en slektning i utlandet det som skiller en familie i sosial nød fra en familie med et visst økonomisk spillerom. Så viktige er migrantene for landets økonomi at det blant annet finnes et eget departement for marokkanere i utlandet (Ministère chargé des Marocains Résidant à l'Étranger), som blant annet skal legge til rette for denne viktige gruppen gjennom tjenester som juridisk rådgivning, avgiftsfrihet og lignende. Stiftelsen Fondation Hassan II pour les Marocains Résidant à l'Étranger som ble opprettet i 1990 har som oppgave å sikre at utvandrede marokkanere opprettholder sterke bånd med hjemlandet og hjelpe dem med praktiske utfordringer knyttet til migrasjon (Fondation Hassan II u.å.).

Siden migrasjon byr på muligheter ikke bare for migranten selv, men også bidrar til å forbedre den økonomiske situasjonen for familie og nettverk, ønsker en betydelig andel av den marokkanske befolkningen å emigrere. Ifølge en EU-studie som er foretatt blant et representativt utvalg av voksne marokkanere, oppgir 42 % av respondentene (48 % menn og 35 % kvinner) at de har intensjoner om å migrere (ETF 2013). Ifølge rapporten er den typiske marokkanske migranten en ugift mann med relativt lav utdanning som migrerer til Frankrike, Spania eller Italia for å forbedre sin økonomiske situasjon før han returnerer til hjemlandet etter en periode på rundt ti år. Studien viser imidlertid at marokkanske kvinner migrerer i stadig større omfang, gjerne innenfor rammen av familieinnvandring.

Unicef forklarte i møte med delegasjonen (Rabat, mai 2013) at ifølge deres undersøkelser om migrasjon blant mindreårige i alderen 12 – 18 år, var migrasjonen først og fremst knyttet til utsikter til forbedrede levekår, herunder bedre skolegang og sosialt sikkerhetsnett. IOM (møte i Rabat, mai 2013) pekte også på at vold, misbruk og andre sosiale problemer i familien kan være en årsak til at barnet ønsker å migrere. De fleste av barna kommer fra ressursvake, ofte marginaliserte og vanskeligstilte familier, og har ofte falt ut av skolen.

Det finnes ulike oppfatninger om hvem som finansierer og organiserer migrasjonen, familien eller barna selv. Mens Unicef mener at migrasjonsprosjektet i hovedsak er initiert og organisert av barnet selv, antar IOM at familien ofte hjelper barnet med å komme i kontakt med smuglernetverkene, og at mange familier også finansierer barnets migrasjon. Samtidig antar organisasjonen at barnet kan ta seg til Europa også på eget initiativ, blant annet ved å sette seg i gjeld som må nedbetales gjennom arbeid ved ankomst til Europa. Organisasjonen Terre des Hommes (møte i Rabat, mai 2013) mener på sin side at migrasjon til Europa kun er en mulighet dersom familien har et visst økonomisk overskudd, og at det derfor ikke er de fattigste barna som migrerer til Europa. Organisasjonen peker på at migrasjonen fasiliteres dersom barnet har familie eller annet nettverk i mottakslandet.

En del marokkanske barn og unge tar også del i intern migrasjon. Ofte går denne migrasjonen etappevis, fra barnets opprinnelsessted til nærmeste storby, og deretter etappe for etappe nordover til de kommer til en av kystbyene i nord, gjerne Tanger. Disse barna har ikke noen klar plan for migrasjonen, men tar seg dit tilfældighetene og mulighetene fører dem. Barn som har en slik etappevis, intern migrasjon bak seg,

kan ifølge Caritas (møte i Rabat, mai 2013) ende opp i Europa som følge av tilfeldigheter og eventyrløst, uten noen konkret migrasjonsplan.

Mange fattige familier, ofte kvinnelede husholdninger, er avhengig av intern migrasjon for å overleve økonomisk. Ifølge Terre des Hommes (møte i Rabat, mai 2013) er slik migrasjon innad i Marokko særlig knyttet til ulike typer sesongarbeid i landbruket. Organisasjonen peker på at barn av mødre som migrerer ofte er utsatt for omsorgssvikt fordi mor ikke har tilgang til adekvat barnepass mens hun er ute på arbeid, hvor hun gjerne arbeider lange dager.

3. MATERIELLE OPPVEKSTVILKÅR

Marokko ligger på 130. plass av 186 land på Human Development Index, og er klassifisert som et land i kategorien "Medium Human Development" (UNDP 2012). Marokko kjennetegnes av en lav levestandard sammenlignet med andre land i regionen, som for eksempel Tunisia, Algerie og Libya, som alle ligger i kategorien "High Human Development" på UNDPs liste. Landet er preget av store sosiale forskjeller, og 3 % av befolkningen kontrollerer 85 % av landets rikdom (Landguiden b). Det er ikke uvanlig å se slumområder side om side med kjøpesentre og velstående bydeler, slik bildet under illustrerer. Fattigdom er mest utbredt på landsbygda (særlig i de østre delene av landet) og i de store slumområdene som omslutter storbyer som for eksempel Casablanca. I 2005 satte kong Mohammed VI i gang et stortilt utviklingsprogram ved navn Nasjonalt initiativ for menneskelig utvikling (Initiative Nationale pour le Développement Humain). Til tross for visse fremskritt, blant annet med hensyn til å skaffe elektrisitet til avsidesliggende områder og å erstatte slumbyene med billige boliger, er fattigdom fortsatt utbredt i Marokko (Landguiden b).

Således er barns oppvekstvilkår i stor grad bestemt av foreldrenes sosioøkonomiske status. Det er som tidligere nevnt svært store forskjeller i levestandard mellom sosiale grupper, og fattigdom er fortsatt utbredt i landet. Likevel preges ikke Marokko av sultkatastrofer slik man kan se lenger sør på det afrikanske kontinentet i landene sør for Sahara, noe som blant annet skyldes at staten subsidierer basismatvarer for hele befolkningen. Samtidig lever mange marokkanske familier under vanskelige økonomiske forhold, noe som blant annet kan føre til at barn må arbeide for å forsørge familien (se punkt 6 under).

Slumby ved siden av et rikt nabolag i Casablanca, rett i nærheten av ett av Marokkos mest fasjonable kjøpesentre (Foto: Anne Moseng Knutsen)

3.1 ØKONOMISKE STØTTEORDNINGER FOR VANSKELIGSTILTE FAMILIER

Det finnes enkelte, begrensede økonomiske støtteordninger for vanskeligstilte familier i Marokko. Den viktigste av disse heter Taysir, som betyr ”tilrettelegging” på arabisk. Taysir er en økonomisk støtteordning som har som formål å hjelpe økonomisk vanskeligstilte familier (herunder husholdninger ledet av kvinner) med å holde barna i skolen. Hver familie får mellom 100 og 140 MAD (65-98 NOK) i kontantutbetaling i måneden per barn, avhengig av klassetrinn. I tillegg finnes det ulike ordninger som gir støtte til skoleutstyr, opphold på feriekoloni og lignende, for barn fra økonomisk ressursvake familier.

Ressursvake familier eller enkeltpersoner kan også få sterkt subsidierte eller gratis helsetjenester gjennom programmet RAMED (Régime d'Assistance Médicale)¹. Dette er en ny ordning, og det er foreløpig uklart hvem som kommer inn under den.

Det finnes også utviklingsprogrammer, særlig for kvinner i visse utsatte områder av landet, som tar sikte på å hjelpe dem med å skape inntektsgivende arbeid, som for eksempel utvikling av lokale produkter for salg i kooperativer for kvinner (Sosial-, kvinne- og familiedepartementet, møte i Rabat mai 2013).

¹ RAMED erstatter det tidligere Carte d'indigence.

Utover Taysir og RAMED finnes det få eller ingen økonomiske støtteordninger for ressursvake familier med barn, og de fleste familier vil derfor være avhengig av egen inntekt og støtte fra nettverket sitt for å få endene til å møtes. Den marokkanske staten subsidierer basisvarer som brød, husholdningsgass og lignende, men disse subsidiene nyter hele befolkningen godt av, ikke bare ressursvake husholdninger (Sosial-, kvinne- og familiedepartementet, møte i Rabat mai 2013).

3.2 (STOR)FAMILIENS ROLLE

Siden det kun finnes svært begrensede statlige støtteordninger for ressursvake familier, er de fleste helt avhengige av storfamilien i det daglige. Storfamilien og den tradisjonelle solidariteten innad i familienettverket er fortsatt viktig i Marokko, men man ser i dag en utvikling mot kjernefamilien og mer begrenset solidaritet innad i familien. Dette skyldes blant annet den økende urbaniseringen, som har som følge at de tette båndene med opprinnelsesstedet svekkes, uten at man utvikler nye, tilsvarende sterke bånd på det nye stedet. Mange familier i byene er derfor sårbare, siden de ikke kan støtte seg på storfamilien ved akutte eller mer permanente økonomiske problemer.

Urbaniseringen følges også av nye problemer som har direkte innvirkning på barns materielle og fysiske oppvekstvilkår, som for eksempel trangboddhet, vold og eksponering for kriminalitet (Caritas, møte i Rabat mai 2013). Det nasjonale observatoriet for barns rettigheter, ONDE (møte i Rabat, mai 2013), viser til at det marokkanske samfunnet står overfor nye utfordringer når det gjelder barn, slik som narkotikamisbruk, gatebarn og trafficking, og at staten ikke har ressurser til å gi assistanse og beskyttelse til alle barn i en vanskelig situasjon.

Ved tilfeller av akutt og alvorlig ressursmangel (for eksempel mangel på mat til å brødfø familien) må en marokkansk familie støtte seg på egen storfamilie og nettverk, som for eksempel naboer eller andre som er villige til å hjelpe, eventuelt en veldedig organisasjon, ofte i religiøs regi. Det finnes ingen offentlige ordninger som gir økonomisk stønad til personer med særlige hjelpebehov (sosialhjelp) i Marokko, utover de begrensede ordningene som skisseres over.

Det er svært uvanlig at personer er uten familienettverk i Marokko, med unntak av barn som er forlatt ved fødselen (se punkt 14.1). Selv om fødselstallene er nedadgående, vil barn som vokser opp i dag ha foreldre med mange søsken, og barnet har dermed mange onkler, tanter, kusiner og fettere. Selv om familiebandene på mange måter er i ferd med å svekkes i dag sammenlignet med tidligere, forholder de aller fleste marokkanere seg til storfamilien i langt større grad enn det som er vanlig i Norge, og båndene er som regel tette innad i (stor)familien. Dette vises blant annet i forbindelse med begivenheter som bryllup og død, som samler hele familiens nettverk.

I en studie av familierelasjoner i Marokko pekes det likevel på at til tross for endringene den marokkanske familien har gjennomgått de siste tiårene, er den marokkanske (stor)familien fortsatt bygget på verdier som gjensidig støtte og solidaritet (Haut Commissariat au Plan u.å.). Et viktig aspekt i den forbindelse er den viktige rollen familiebedrifter spiller i Marokko; i 1998 eide over halvparten av alle marokkanske familier (54,2 %) en familiedrevet bedrift (Doudich 1998). Disse familiebedriftene har som hovedformål å sysselsette personer i familien som ellers

ville gått arbeidsledig; yngre menn, kvinner og eldre, for således å bidra til storfamiliens totale økonomi og unngå belastende lediggang. Det at så mange marokkanere er sysselsatt i familiebedrifter, viser at familiebandene fortsatt er sterke i Marokko. Studier viser også at familiebandene fremdeles opprettholdes gjennom ekteskap; i en studie gjennomført i 2004-2005 i Rabat, fremkommer det at hvert femte ekteskap er mellom slektninger, hovedsakelig søskenbarn (Hami, Soulaymani & Mokthari 2007).

4. JURIDISK RAMMEVERK

Marokko ratifiserte FNs barnekonvensjon i 1993. Marokko har også signert den valgfrie protokollen om trafficking av barn, barneprositusjon og barnepornografi, samt Den internasjonale arbeidsorganisasjonens konvensjoner om barnearbeid (ILO nr. 138 og 182). Av annet relevant internasjonalt lovverk som Marokko har underskrevet, kan nevnes FNs kvinnekonvensjon (CEDAW), den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, samt FNs tusenårsmål (Unicef u.å.).

Landet har ingen samlet nasjonal lovgivning om barns rettigheter, og de ulike lovbestemmelsene knyttet til barn er spredt omkring i ulike lover, slik som familieloven, straffeloven, arbeidsloven og statsborgerloven. Det finnes en nasjonal strategiplan for barnefeltet, Plan d'action national pour l'enfance 2006 – 2015, PANE (Royaume du Maroc 2006) som berører områder som helse, skole, barnevern, likestilling, medbestemmelse, med mer.

Mangelen på en helhetlig lovgivning på barnefeltet trekkes frem som en svakhet av mange organisasjoner som arbeider på feltet (AIDA, møte i Rabat mai 2013; AMDH, møte i Rabat mai 2013). De frivillige organisasjonene oppfatter feltet som fragmentert, og mangel på koordinering mellom de enkelte aktørene, både de statlige seg imellom, og mellom statlige organer og frivillige organisasjoner, som står for mesteparten av det praktiske arbeidet rettet mot vanskeligstilte barn, trekkes frem som en utfordring, særlig innenfor barnevernet. De frivillige organisasjonene trekker også frem at feltet preges av manglende ressurser. Ifølge organisasjonene er staten ute av stand til å ta seg av alle barn med behov for hjelp og assistanse, og må i stor grad lene seg på frivillige organisasjoner, som driver barnevernsinstitusjonene (AIDA, møte i Rabat 10. mai 2013; AMDH 2011).

5. SKOLEGANG

Skolegang er i teorien obligatorisk for barn mellom 6 og 15 år, i barneskole (6 år) og ungdomsskole (3 år). Skolegang er gratis, men i realiteten er det knyttet utgifter til å gå på skole, for eksempel til skolemateriell og transport, som kan være uoverkommelig for ressursvake familier.

Antallet barn som får skolegang øker fra år til år i Marokko. Mens kun halvparten av marokkanske barn fullførte grunnskolen for ti år siden, er tallet i dag 80 % (Caritas, møte i Rabat mai 2013; Landguiden d). Allikevel er etterslepet så stort at kun litt over halvparten av alle voksne marokkanere kan lese og skrive; lesekyndigheten var på 44 % for kvinner og 69 % for menn i 2009 (Landguiden d).

Selv om en stadig større andel av marokkanske barn fullfører grunnskolen, er det fortsatt mange barn som ikke får skolegang, enten ved at de aldri begynner på skolen eller at de faller ut av skolen underveis. Mange barn kommer fra så ressursvake familier at familien er helt avhengig av arbeidsinntekten deres (se punkt 6 under). Det er særlig barn på landsbygda som ikke får skolegang, og da spesielt jenter. Farer på skoleveien trekkes frem som en grunn til at mange jenter på landsbygda ikke får skolegang. Dette gjelder særlig i områder hvor det er så lang vei til skolen at internat er eneste løsning.

Ifølge Unicef (møte i Rabat, mai 2013) har rundt én million barn (av rundt ti millioner i skolepliktig alder) falt ut av skolen, til tross for at skolegang i prinsippet er obligatorisk. Det finnes ingen sanksjonsmuligheter mot foreldre dersom de tar barna ut av skolen. Flere frivillige organisasjoner arbeider på ulike måter for å holde barna i skolen, herunder Caritas, som blant annet organiserer mottaksklasser for barn som har mye å ta igjen før de kan gå i ordinære klasser (møte i Rabat, mai 2013). Imidlertid har ikke organisasjonene kapasitet til å hjelpe alle barn som har falt ut av skolen.

Som nevnt under punkt 3.1, har marokkanske myndigheter innført ordningen Taysir for å oppmuntre foreldrene til å holde barna i skolen. Selv om tilskuddet på beskjedne 60-100 kroner per barn kan fremstå som svært lite, kan det representere en stabil tilleggsinntekt på flere hundre kroner i måneden for ressursvake familier med mange barn. Det finnes også ordninger med tilskudd til skolemateriell og lignende.

I en rapport om utdanning i Marokko, peker UNESCO på at til tross for at Marokko kan vise til visse fremskritt, sett ut fra målsetningene i det nasjonale charteret for utdanning (Charte national de l'éducation et de la formation) som ble utarbeidet som følge av utdanningsreformen i 1999, karakteriseres det marokkanske skolesystemet av mange utfordringer. Av problemer som trekkes frem, kan nevnes stort frafall på alle nivåer, stort omfang av elever som må gå samme klasse om igjen ("dumping"), svake resultater i grunnleggende ferdigheter, lav kvalitet på undervisningen og dårlig samsvar mellom utdanningens innhold og samfunnets behov (Tawil, Cerbelle & Alama 2010).

Skolebuss for barn som er tilknyttet Bayti, et senter for gatebarn i Casablanca (Foto: Anne Moseng Knutsen)

6. BARNEARBEID

Marokko har ratifisert International Labor Organisation (ILO) sine konvensjoner om barnearbeid (ILO nr. 138 og 182, se Utenriksdepartementet u.å.). Det finnes også egne bestemmelser som regulerer barns arbeidsdeltagelse i arbeidsloven av 2003 (Code du travail 2003).

I forbindelse med endringene av arbeidsloven i 2003, ble nedre aldersgrense for å arbeide hevet fra 12 til 15 år, med unntak av visse typer arbeid innenfor jordbruk, håndverk og husarbeid (Royaume du Maroc u.å.). Loven forbyr også visse typer arbeid i farlige omgivelser som med gruver, steinbrudd og lignende for barn under 18 år. Loven legger også begrensinger på barns adgang til å jobbe om natten, og understreker barns særskilte rett til pauser, ferier og lignende. Det finnes ordninger med arbeidsinspektører som skal påse at arbeidsloven følges, og noen arbeidsinspektører arbeider utelukkende med forhold for barn (U.S. Department of Labor 2012).

Selv om omfanget av barnearbeid har gått ned i Marokko de senere år, er det fremdeles svært utbredt. Det er særlig barn i aldersgruppen 15-18 år som arbeider, enten på fulltid eller i sesongrelatert arbeid i tillegg til skolegang (Terre des Hommes, møte i Rabat, mai 2013).

Marokkanske barn arbeider først og fremst i landbruket og som hushjelper i private hjem. I jordbruket arbeider mange barn i farlige omgivelser, og eksponeres blant annet for kjemiske sprøytemidler, store og tunge maskiner og tunge løft (U.S. Department of Labor 2012). Jenter jobber stort sett som tjenestepiker i private hjem, og mange av dem er svært unge, enkelte under ti år. Ofte skjer rekrutteringen av slik arbeidskraft gjennom mellommenn (såkalte *samsar*), og kan ha karakter av trafficking. Slik meglervirksomhet er ulovlig, men foregår likevel i stor skala (Terre des Hommes, møte i Rabat mai 2013). Forholdene for hushjelper (såkalte *petites bonnes*) er kartlagt av Human Rights Watch (HRW) i en detaljert rapport fra 2012. I rapporten kommer det frem at jentene ofte er ofre for fysisk og psykisk vold, isolasjon og hardt arbeid uten pauser eller fridager. I de mest alvorlige tilfellene nektes barna mat og helsestell. I noen tilfeller blir jentene også seksuelt utnyttet av arbeidsgiver; ifølge organisasjonen INSAF, som driver et hjem for ugifte mødre i Casablanca (møte i Casablanca, mai 2013), er hushjelper overrepresentert blant kvinner som får barn utenfor ekteskap. Hushjelpene er svært dårlig betalt, gjennomsnittlig månedsinntekt for hushjelpene som HRW (2012) intervjuet var 545 MAD, dvs. 390 NOK per måned. Ifølge U.S. Department of Labor (2012) går lønna gjerne rett til familien. Jentene er ofte analfabeter og får ikke gå på skole. Siden husarbeid er en type arbeid som ikke er regulert av arbeidsloven, har hushjelpene heller ikke noe rettsvern når de blir utnyttet av arbeidsgiveren sin.

Omfanget av slikt arbeid synes å gå ned, fordi forholdene for denne gruppen i dag står på dagsordenen i Marokko (HRW 2012)². Det finnes også NGOer som arbeider med å hjelpe barn som blir utnyttet i arbeid. Den sveitsiske organisasjonen Terre des Hommes, som delegasjonen møtte på informasjonsinnhentesreisen til Marokko i mai 2013, hjelper barn som har kommet bort fra familien sin i forbindelse med arbeidsrelatert migrasjon med å komme i kontakt med familien igjen.

Det finnes et stort antall barn som lever på gata i Marokko (se punkt 14.3 under). Disse barna er ofte involvert i tigging og andre aktiviteter som eksponerer dem for kriminalitet, trafikkulykker og andre farer knyttet til et liv på gata.

Det finnes rapporteringer om barneprostitusjon i Marokko, særlig i byer som Tanger, Agadir, El Hajeb og Marrakech, områder som gjerne trekker til seg både et lokalt klientell og sex-turister fra Europa og Gulfen. Marokko ratifiserte Palermo-protokollen mot trafficking i 2011 (U.S. Department of Labor 2012).

7. VOLD MOT BARN

Det finnes ingen statistikk over omfanget av vold mot barn i Marokko, men Unicef (2006) opplyser at vold mot barn er "allestedsnærværende" i Marokko. Fysisk maktbruk forekommer i alle samfunnslag, og i alle samfunnsinstitusjoner, fra

² I mars 2013 døde hushjelpen Fadma på 14 år som følge av mishandling av arbeidsgiverne sine i Agadir. Dette dødsfallet sjokkerte folk flest i Marokko, og samfunnet mobiliserte sterkt for å vise sin avsky for slike hendelser. Lokale NGOer har slått seg sammen med tre frivillige advokater for å følge opp saken i rettssystemet (Collectif LCTE, e-post september 2013).

familien via skole og nærmiljø til institusjoner og politi. Bruk av fysisk makt er så utbredt at de fleste barn oppfatter det som normalt og ”fortjent”, og personer som har autoritet over barnet (mannlige slektninger som far og onkel, lærere, representanter fra myndighetene og andre) anser bruk av fysisk makt som et legitimt middel til å oppnå barnets underkastelse, som igjen anses som et tegn på respekt (Unicef 2006).

I en undersøkelse om bruk av vold i skolen, foretatt av marokkanske myndigheter med støtte fra Unicef, kommer det frem at 87 % av barna opplyser å ha blitt slått på skolen. 73 % av lærerne opplyser å ha tydd til fysisk avstraffelse av elever, og 61 % av foreldrene oppgir å ha slått barna sine. Psykisk vold i form av trusler og krenkelser er også vanlig. Fysisk og psykisk vold er så utbredt at det utgjør en kultur i skolen, og er ansett som et nødvendig og legitimt verktøy for barneoppdragelse av lærere og foreldre, som bruker fysisk makt for å sette seg i respekt og få barnet til å oppføre seg på en ønskelig måte (Unicef 2006).

Barn som lever utenfor familiemiljøet (særlig på gata), i institusjoner, i fengsel eller som arbeider som hushjelper eller lærlinger, er de gruppene som er mest utsatt for den alvorligste typen av vold. Fordi disse barna ikke har noen de umiddelbart kan henvende seg til for hjelp, kan de utsettes for alvorlig vold over lengre tid uten at noen griper inn. Barn som lever i et ustabil familiemiljø som følge av rusproblematikk og psykisk sykdom er også utsatt, både hva gjelder voldens alvorsgrad og omfang over tid (Unicef 2006).

Ifølge Unicef er det ikke foretatt noen studier om den sosioøkonomiske, psykologiske og kulturelle profilen til personer som utøver vold mot barn. Ifølge Sosial-, kvinne- og familiedepartementet (møte i Rabat, mai 2013) er ikke omfanget av vold knyttet til en bestemt sosial klasse, og man kan derfor ikke si at vold særlig forekommer i fattige familier.

Til tross for utbredt omfang, er holdningene til vold mot barn likevel i ferd med å endres i Marokko. Saker som omhandler fysisk, psykisk og seksuell vold mot barn blir regelmessig ført i domstolene. Ifølge Unicef (2006) ble 15 872 voldssaker mot barn ført i 21 appelldomstoler i Marokko i perioden 2001-2004 (Landinfo har ingen nyere tall på antall saker i domstolene). I ni av ti tilfeller ble den tiltalte dømt, som oftest til ubetinget fengsel.

Når et barn blir utsatt for alvorlig vold (altså ikke bruk av ”moderat” fysisk makt, som anses som legitim barneoppdragelse), kan myndighetene bestemme at barnet skal tas ut av familiemiljøet eller et annet miljø som barnet oppholder seg i, for å beskyttes mot vold og mishandling, og plasseres i institusjon. Dette omtales nærmere under punkt 14.

Det nasjonale observatoriet for barns rettigheter (Observatoire national des droits de l'enfant, ONDE) driver en nødtelefon hvor barn kan ta kontakt dersom de er utsatt for fysisk, psykisk eller seksuell vold. ONDE driver flere sentre (Centre d'écoute et d'orientation) på ulike steder i Marokko hvor de tilbyr medisinsk og juridisk hjelp for barn som er utsatt for vold. ONDE har ved flere anledninger vært sivil part i rettsaker som gjelder vold mot barn (møte i Rabat, mai 2013). Det finnes også barnevernsvakter (Cellules de protection de l'enfance, CPE) på sykehusene for barn som har blitt utsatt for vold og overgrep. På disse mottakene finnes det

sosialarbeidere, leger og psykologer. Mottakene ligger stort sett i de større byene (Helsedepartementet, møte i Rabat mai 2013).

Tidligere var vold mot barn, og særlig seksuelle overgrep, et tabu i Marokko som man ikke snakket om. I dag er dette tabuet brutt, og både myndighetene og sivilt samfunn diskuterer problemstillingen.

8. FORHOLD FOR UTENLANDSKE ENSLIGE MINDREÅRIGE OG BARN AV MIGRANTER

Flere kilder som Landinfo og Migrationsverket var i kontakt med under informasjonsinnhentingsreisen til Marokko i mai 2013, trakk frem migranter fra Afrika sør for Sahara som en av de mest sårbare gruppene i Marokko i dag (Caritas, møte i Rabat mai 2013; IOM, møte i Rabat mai 2013; Terre des Hommes, møte i Rabat 2013). Det er mange barn, også enslig mindreårige, blant migrantene.

Blant annet som følge av stadig sterkere kontroll av innvandringen i Europas yttergrenser, har Marokko de siste årene gått fra å være et emigrasjons- og transittområde til å bli et vertsland for innvandring. Denne innvandringen inkluderer regulære arbeidsinnvandrere og studenter med visum, men også personer uten oppholdsgrunnlag i landet. Det er vestafrikanere som utgjør hoveddelen av den sistnevnte gruppen. Innvandringen fra Vest-Afrika er sterkt økende, og ettersom grensene til Europa i praksis er stengt og Sør-Europa er rammet av økonomisk krise, blir denne gruppen til forskjell fra tidligere værende i Marokko, hvor en del også søker asyl. Siden landet ikke har noen nasjonal asyllovgivning, er det UNHCR som registrerer og vurderer asylsøknader³.

Den stadig voksende gruppen av migranter representerer en stor utfordring for Marokko, til tross for at landet selv har en lang historie med emigrasjon. Marokko får mye kritikk for sin håndtering av illegale migranter, og det finnes rapporter om overgrep, vold og ulovlig deportasjon, i rammen av generelt svært negative holdninger mot denne gruppen i det marokkanske samfunnet (CNDH 2013b; Debono 2012; Médecins sans frontières 2013).

Hovedveien inn i Marokko for migranter fra Afrika sør for Sahara går gjennom Algerie til Marokko, fra Maghnia på den algeriske siden og Oujda på den marokkanske siden av grensen⁴. Undersøkelser foretatt av Leger uten grenser viser at 3 % av migrantbefolkningen i Oujda er barn under 13 år, og 2 % er enslige mindreårige mellom 13 og 18 år uten foresatte eller juridisk verge. Mange migranter reiser videre fra Oujda til Gourougou-skogen i nærheten av Nador, hvor de venter på en mulighet til å krysse over til den spanske enklaven Melilla. Et betydelig antall mindreårige lever ifølge Leger uten grenser under svært vanskelige forhold mens de venter på overfarten til Europa, preget av mangel på mat og adekvat husvære, kulde,

³ Marokko vedtok en innvandringslov i 2003 (Loi de l'immigration 2003), men denne inneholder ikke bestemmelser om asyl. Marokko har underskrevet Flyktningkonvensjonen av 1951 og 1967-protokollen.

⁴ En alternativ transitt rute går via grensen til Mauritania i sør.

psykologiske traumer, seksuelle overgrep og vold fra marokkanske sikkerhetsstyrker, som har mangedoblet antall razziaer de siste årene. Selv om marokkansk immigrasjonslovgivning forbyr deportering av enslige mindreårige, registrerte Leger uten grenser 45 slike tilfeller i 2012 (Médecins sans frontières 2013).

En del migranter gir opp prosjektet med å komme seg til Europa, eller beslutter av andre årsaker å bli værende i Marokko. Migranterne lever fra hånd til munn i Marokkos byer, og forsøker som best de kan å skaffe seg arbeid. En del kvinner ser seg nødt til å prostituere seg for å overleve, og mange er nødt til å tigge. Barn av migranter, også de som er født i Marokko, har ingen rettigheter, og vil for eksempel ikke bli fødselsregistrert eller ha krav på skolegang og grunnleggende helsetjenester (selv om den enkelte lege kan velge å gi slik hjelp).

Caritas (møte i Rabat, mai 2013) peker også på at det finnes tilfeller hvor barn misbrukes av smuglere eller andre som har fått ansvar for å følge dem, eller at de forlattes uten tilsyn i Marokko. Barn kan også bli plassert hos en mer eller mindre tilfeldig migrant mot penger fordi mange tror at det er lettere å oppnå oppholdstillatelse i Europa dersom man har med seg barn.

Det finnes frivillige organisasjoner som bistår illegale migranter. En slik organisasjon er Terre des Hommes, som driver et mottakssenter for denne gruppen i Rabat, hvor de tilbyr medisinsk, juridisk og sosial hjelp.

9. STATSBORGERSKAP

Marokko endret sin statsborgerlovgivning i 2007 (se Landinfo 2008 for utfyllende informasjon). Den viktigste endringen i statsborgerlovgivningen når det gjelder barn, er at barn fikk rett til statsborgerskap gjennom sin mor. Dette gjelder både for barn som er født i Marokko, og barn født i utlandet. Fars nasjonalitet eller religion er ikke avgjørende. Slikt statsborgerskap kan også gis i tilfeller hvor barnet har et annet statsborgerskap fra før (konsulær kilde, e-post januar 2013).

Rett til statsborgerskap gjennom mor har styrket den juridiske stillingen til barn som er født utenfor ekteskap og/eller med ukjent far, eller i tilfeller hvor far ikke vil ta på seg farskapet.

Et barn som er født i Marokko av ukjente foreldre, er marokkansk statsborger (Code de la nationalité 1958, § 7).

Også personer i det omstridte Vest-Sahara har krav på marokkansk statsborgerskap. For detaljer rundt dette, vises det til Landinfo 2012 a og b.

10. KJØNNSLEMLESTELSE

Kjønnslemlestelse praktiseres ikke av noen folkegrupper i Marokko. Et mulig unntak er migranter fra Afrika sør for Sahara, som gjerne oppholder seg i transitt i Marokko på vei til Europa.

11. SIKKERHET OG KONFLIKTNIVÅ

Det har ikke vært væpnede konflikter i Marokko etter at en våpenhvileavtale endte den militære delen av konflikten mellom Marokko og Polisario i forbindelse med Vest-Sahara-konflikten i 1991⁵. Det har heller ikke funnet sted noen store omveltninger i landet, slik man så for eksempel i Tunisia og Egypt i forbindelse med den arabiske våren i 2011. Som forklaring på dette peker forskere gjerne på at Marokko er et stabilt kongedømme med lange tradisjoner og høy legitimitet, og at den nåværende kongen, Mohammed VI, har vist vilje til reform siden han ble innsatt som statsoverhode i 1999.

Til tross for at det ikke har vært store massedemonstrasjoner av det omfanget som man har sett i Tunisia og Egypt, finner det sted hyppige og regelmessige demonstrasjoner over hele Marokko, særlig med krav om sosial reform. Også mindreårige deltar i slike demonstrasjoner, selv om omfanget er ukjent. Politiet har ved flere anledninger møtt slike demonstrasjoner med fysisk makt, og mange har blitt anholdt. Ifølge menneskerettighetsorganisasjonen AMDH (møte i Rabat, mai 2013) straffeforfølges ikke mindreårige av politiske motiver, med unntak av terrorrelaterte forhold, men mindreårige kan bli utsatt for fysisk makt fra politiets side når de deltar i demonstrasjoner.

11.1 BARN I VÆPNET KONFLIKT

Aldersgrensen for innrulling i de marokkanske militærstyrkene er 18 år. Ifølge Child Soldiers International (2008) finnes det ikke informasjon om at mindreårige skal ha blitt rekruttert til marokkanske styrker. Polisarios representant i Storbritannia har til samme kilde forsikret at ingen under 18 år i de Polisario-styrte leirene i Algerie får militær trening eller deltar i militæroperasjoner. Child Soldiers International (2008) har ikke hatt anledning til å verifisere denne påstanden. Påstander om bruk av mindreårige har tidligere vært fremmet av begge parter i Vest-Sahara-konflikten før våpenhvileavtalen i 1991.

⁵ Se Landinfo 2012a for en fremstilling av Vest-Sahara-konflikten.

12. RELIGION OG ETNISKE MINORITETER

12.1 RELIGION

Islam er Marokkos statsreligion, og den store majoriteten av marokkanere tilhører maliki-lovskolen innenfor sunni-islam⁶. Det marokkanske kongehuset bygger sin historiske og politiske legitimitet på kongens posisjon som de troendes leder (arabisk amir al-mu'minin). Den marokkanske staten støtter islam økonomisk og politisk og fremstiller seg som beskyttere av Marokkos islamske arv. I parlamentsvalget i 2011 fikk Marokko for første gang en islamistisk regjering, ledet av Abdelilah Benkirane fra det islamistiske partiet Parti de la Justice et du Développement, PJD. Sammen med kongehuset og Vest-Sahara utgjør islam ”de tre tabuene” i marokkansk politikk. Disse tre temaene kan man ikke kritisere offentlig uten å forvente reaksjoner fra myndighetene.

Islam preger dagliglivet i Marokko, og det finnes en betydelig religiøs konformitet i det marokkanske samfunnet. Ifølge Amnesty International avd. Marokko (møte i Rabat, november 2011) er maliki-lovskolen i sunni-islam den eneste tolererte religiøse retningen i Marokko, og alle marokkanere som tar avstand fra denne doktrinen (kristne, shia-muslimer, ateister) ekskluderes fra storsamfunnet.

Den økende folkelige støtten til ulike islamistiske strømninger de siste tiårene har fått marokkanske myndigheter til å bli noe mer tolerante overfor religiøse grupperinger, men etter terrorangrepet i Casablanca i 2003 ble det innført nye antiterrorlover som ga marokkanske myndigheter vide fullmakter med hensyn til bekjempelse av terror. Marokkanske myndigheter overvåker flere tusen moskeer, og har ved flere anledninger anholdt personer som de mener har tilknytning til voldelige, islamistiske miljøer. Ifølge menneskerettighetsorganisasjonen AMDH (møte i Rabat, mai 2013) finnes det mindreårige blant innsatte for forhold knyttet til terrorisme.

Det har vært en fremvekst av radikal islamisme i Marokko de siste tiårene, delvis parallelt med tilsvarende bevegelser i nabolandet Algerie og nordafrikanske miljøer i Europa. Fremveksten av slike miljøer knyttes gjerne til fattigdom, arbeidsledighet og sosiale forskjeller i det marokkanske samfunnet. Mindreårige, særlig fra fattige områder preget av utbredt arbeidsledighet og sosial nød, er spesielt sårbare for å bli rekruttert til radikale islamistgrupper.

12.2 ETNISKE MINORITETER

12.2.1 Berbere

Den opprinnelige befolkningen i Marokko er berberne (sing. amazigh, plur. imazighen). I dag er de som identifiserer seg som arabere i flertall i Marokko, men i praksis er de to folkegruppene sterkt sammenblandet. Så godt som hele den marokkanske befolkningen bruker marokkansk arabisk som dagligspråk. Rundt 40 %

⁶ Det finnes et lite jødisk samfunn i Marokko, men den jødiske befolkningen blir stadig mindre, blant annet som følge av emigrasjon til Israel, og utgjør i dag bare rundt 4000 personer (U. S. Department of State 2013). Antall kristne marokkanere regnes å være færre enn 1000 personer, men det finnes noen tusen kristne innvandrere i Marokko, mest katolikker. Det finnes også noen tusen sjiamuslimer, stort sett innvandrere fra andre land i regionen (Landguiden c).

av befolkningen snakker et berberspråk i tillegg til arabisk, men det er kun et lite antall personer i isolerte områder som bare snakker et berberspråk (Bourdereau 2006). Marokko har ikke hatt en like sterk og tidvis militant berberbevegelse som for eksempel nabolandet Algerie, og spenningsnivået mellom etniske grupper i Nord-Marokko er lavt.⁷

Marokkanske myndigheter har gitt større kulturelle og språklige rettigheter til berberbefolkningen de senere årene. Berbiske språk fikk status som nasjonalspråk i 2002, og undervises i (som emne, ikke som undervisningsspråk) på rundt 300 skoler i Marokko (Bourdereau 2006; Landguiden d). Det finnes i dag en berbisk-språklig nasjonal TV-kanal.

Ifølge Unicef (møte i Rabat, mai 2013) er ikke diskriminering av berbergrupper utbredt i Marokko når det gjelder tilgang til offentlige tjenester, som skolegang, helsetjenester og lignende, og barn av berbisk opprinnelse har derfor i teorien like rettigheter og tilbud som barn fra familier som identifiserer seg som arabere. Imidlertid er noen berbergrupper bosatt i områder som historisk har vært underutviklet med hensyn til infrastruktur og offentlig tjenestetetthet, så den faktiske tilgangen til offentlige tjenester kan være mer begrenset i disse områdene enn i andre, mer sentrale områder av Marokko. Videre har sterk utvandring fra de tradisjonelle berberområdene og inn til byene de siste tiårene ført til en svekkelse av berbisk språk og kultur til fordel for arabisk, noe som oppleves som et tap for mange med berbisk opprinnelse.

Det finnes fortsatt tilfeller av funksjonærer som nekter å registrere tradisjonelle berbiske navn i folkeregistret, selv om myndighetene har gitt klar instruks på at dette ikke skal skje (Royaume du Maroc u.å.).

12.2.2 Sahrawier

Sahrawier (*sahrawi*: arabisk for ”person fra Sahara”) er en etnisk gruppe som lever i den vestre delen av Sahara, i et område som inkluderer det sørlige Marokko (herunder marokkansk-kontrollert Vest-Sahara), deler av Mauritania og de sørvestre delene av Algerie.

Vest-Sahara er et omstridt landområde som både Marokko og Den saharaviske arabiske demokratiske republikk (SADR), ledet av frigjøringsbevegelsen Polisario (Frente Popular para la Liberación de Saguia el Hamra y Río de Oro), krever råderett over. Området preges av politisk og sosial uro og etnisk spenning mellom den opprinnelige befolkningen i området, saharawiene, og tilflyttede grupper fra nord, særlig berbere. Det vises til Landinfo 2012a for mer informasjon om konflikten i Vest-Sahara.

Marokkanerne styrer i dag Vest-Sahara (eller det de selv omtaler som ”de sørlige provinser”) som en integrert del av Marokko, noe som innebærer at Vest-Sahara er underlagt samme administrasjonsstruktur og lovgivning som resten av kongedømmet.

⁷ Som nevnt ovenfor, bygger kongehuset mye av sin legitimitet på at kongen har tittelen de troendes leder, men legitimiteten baserer seg også på at kongehuset både har arabisk og berbisk opphav. Tradisjonelt har kongen giftet seg med en kvinne med berber-bakgrunn, som en symbolsk forening mellom den arabiske og berbiske befolkningen i Marokko.

Dette gjelder også forhold som gjelder barn, slik som rett til skolegang, helsetjenester (herunder tilgang på medisiner) og lignende. Men på samme måte som berbere bosatt i avsidesliggende områder, kan sahwawier som bor i spredt befolkede ørkenområder også i praksis ha en mer begrenset tilgang til offentlige tjenester.

Det finnes ulike oppfatninger om hvorvidt sahwawiene som etnisk gruppe er diskriminert på bakgrunn av sin etniske opprinnelse. Menneskerettighetsaktivisten M. Daddach (møte i Oslo, november 2011) mener at sahwawier generelt sett ikke får arbeid i Vest-Sahara, fordi marokkanske myndigheter setter spørsmålsteget ved deres lojalitet til Marokko. Han mener at sahwawiene som gruppe også forskjellsbehandles på andre områder, som for eksempel når det gjelder tilgang på helsetjenester, særlig i forbindelse med skader påført under anti-marokkanske demonstrasjoner. Studentaktivisten Rabab Amidane mener at sahwawier er diskriminert som etnisk minoritet, blant annet innen høyere utdanning (Tyssen & Blom 2007).

Forskeren O. Brouksy, tilknyttet det franske forskningsinstituttet Institut français des relations internationales, mener på sin side at sahwawiske ungdommer, såfremt de selv ønsker integrasjon med det marokkanske samfunnet, i mange tilfeller har tilgang på flere goder fra den marokkanske staten enn annen marokkansk ungdom. De har blant annet bedre studieordninger og mulighet for arbeid i offentlig sektor enn ungdommer fra nord (Brouksy 2008).

13. BARN I KONFLIKT MED LOVEN

Den kriminelle lavalderen i Marokko er 12 år. Barn under 12 år er ikke strafferettslig ansvarlig, og kan kun ilegges beskyttende og pedagogiske tiltak, ikke straff. Barn mellom 12 og 18 år har begrenset strafferettslig ansvar, og kan ilegges redusert straff, men beskyttende og pedagogiske tiltak skal prioriteres fremfor straff for denne aldersgruppen (Mrahi u.å.; Royaume du Maroc u.å.).

Behandling av barn i rettssystemet i Marokko reguleres hovedsakelig av straffeprosessloven av 2003. Hele tredje del av loven (livre III), §§ 458 til 509, tar for seg forhold som gjelder barn (Mrahi u.å.).

Intensjonen i loven er at den skal beskytte og irettesette mindreårige med tanke på at de skal reintegreres i samfunnet, og ikke straffe dem. Straff kan kun ilegges mindreårige dersom det ikke finnes andre muligheter, og frihetsberøvelse skal kun ilegges som siste utvei (CNDH 2013a; Mrahi u.å.).

Loven har i teorien styrket rettighetene til mindreårige som kommer i kontakt med politi- og rettsvesen. Loven gir barn særskilte rettigheter gjennom etterforskning, påtale, domstolsbehandling og eventuell soning av straff. Kriminalsaker som involverer mindreårige skal etterforskes av en egen enhet innen politiet (*police judiciaire spécialisée chargée des mineurs*) og dømmes av en egen dommer for barnesaker (*juge des mineurs*). Barn skal holdes i egne, tilrettelagte områder under etterforskningen og rettsforhandlingene, og de skal gjennomgå en helseundersøkelse for å undersøke hvorvidt de har blitt utsatt for vold. Videre begrenser loven

anledningen til å holde mindreårige i varetekt og gir mindreårige obligatorisk advokatbistand (Mrahi u.å.).

Denne lovgivningen følges imidlertid ikke alltid i praksis. AMDH (møte i Rabat, mai 2013) opplyser at de fleste (både mindreårige og voksne) blir dømt uten advokat til stede i straffesaker. Ifølge FNs spesialrapportør på tortur, blir mindreårige ofte dømt av dommere uten spesialkompetanse, og kravet om at mindreårige skal oppholde seg i egne spesialtilpassede områder blir ikke alltid overholdt. Rapportøren viser også til at barn holdes lenge i varetekt (Mendéz 2013).

Bildet som tegnes av barns rettigheter i straffepleien er ikke entydig negative. Unicef (møte i Rabat, mai 2013) opplyste at marokkanske myndigheter har gjort mye for å styrke rettssikkerheten til barn som er i konflikt med loven de senere årene. Også spesialrapportøren på tortur pekte på positive forhold i sin rapport (Mendéz 2013).

13.1 BRUK AV VOLD I POLITI- OG RETTSSYSTEMET

Selv om bruk av vold fra offentlige myndighetspersoner (særlig politi- og sikkerhetsstyrker) er redusert siden de såkalte "bly-årene" i marokkanske historie⁸, viser FNs spesialrapportør til at vold fortsatt forekommer i forbindelse med etterforskning og soning av straff. Bruk av slik vold skjer særlig i forbindelse med terrorrelaterte saker, men også i ordinære straffesaker. Bruk av vold forekommer som regel i etterforskningsfasen, gjerne for å oppnå tilståelser. Volden er vanligvis kortvarig, og består av ulike typer slag og utskjelling. Det er også rapportert om noen tilfeller av grovere vold mot innsatte i ordinære straffesaker, mens i terrorsaker fremstår bruk av slik vold mer systematisk (Mendéz 2013).

Mindreårige og unge gutter synes å være særlig utsatt for bruk av fysisk makt under avhør. Disse gruppene har ofte gjort seg skyldig i mindre alvorlig lovovertrædelser som naskeri, alkoholinntak og lignende, som politiet ikke ønsker å bruke ressurser på å etterforske. Det er derfor ressursbesparende å få en tilståelse, som igjen er lettere å oppnå ved bruk av fysisk makt.

Når det gjelder bruk av vold under soning i fengsel, opplyser Spesialrapportøren på tortur at majoriteten av de innsatte ikke opplyste å ha blitt utsatt for fysisk vold under soning. De fleste vitnemål om vold i fengsel gjelder terrorsaker (Mendéz 2013). Det finnes ikke egne tall for bruk av vold mot mindreårige i fengsler.

13.2 ILEGGELSE AV STRAFF FOR MINDREÅRIGE

Ifølge Unicef (møte i Rabat, mai 2013) var rundt 20 000 mindreårige i kontakt med rettsvesenet i 2010. Denne gruppen begår stort sett lovovertrædelser av mindre alvorlig karakter, som naskeri, inntak av alkohol og løsgjengeri. Mindreårige brukes også ifølge Unicef av bakmenn til distribusjon og salg av narkotika, fordi denne gruppen får lavere straff enn voksne.

I saker der mindreårige er involvert, er det påtalemyndigheten som avgjør hvorvidt det skal reises tiltale. Når påtalemyndigheten anser at en straffereaksjon er i strid med

⁸ Perioden 1961-1999, under styret til kong Hassan II. Denne perioden var preget av omfattende menneskerettighetsbrudd, særlig overfor politisk opposisjonelle. Menneskerettighetssituasjonen har blitt betydelig forbedret etter at hans sønn, Mohammed VI, ble statsoverhode i 1999.

barnets beste, henvises fornærmede til å søke eventuell erstatning i en sivil domstol. Dersom påtalemyndigheten mener at en straffesak er nødvendig, oversendes saken til en barnedommer (CNDH 2013a; Mrahi u.å.).

Når en mindreårig dømmes for et lovbrudd, har dommeren valget mellom følgende reaksjoner, basert på forholdets alvorlighetsgrad, barnets omsorgssituasjon og hvorvidt barnet tidligere har vært i konflikt med loven (Unicef, møte i Rabat mai 2013)⁹:

- Overlate barnet til familien uten noen form for reaksjon
- Overlate barnet til familien under tilsyn (liberté surveillée)
- Henvide barnet til en barneverns- eller helseinstitusjon
- Dømme barnet til å sone straffen på et beskyttelsessenter (Centre de sauvegarde, se punkt 13.2.1)
- Dømme barnet til å sone straffen i et ungdomsfengsel

Ifølge Unicef er de to første tiltakene langt på vei de vanligste, siden man i størst mulig grad vil begrense bruk av straff mot mindreårige. Deretter følger henvisning til et Centre de sauvegarde, som beskrives i avsnittet under. Fengselsstraff idømmes ifølge Unicef kun i forbindelse med de mest alvorlige lovovertredsene. Den mindreårige soner da i et eget ungdomsfengsel. Unicef kjenner ikke til tilfeller hvor mindreårige soner i fengsel sammen med voksne, mens organisasjonen AIDA (møte i Rabat, mai 2013) på sin side opplyser at nesten 900 mindreårige er i fengsler for voksne, men at myndighetene har opplyst at de mindreårige er i separate bygninger.

Straffen skrives inn i et eget strafferegister for mindreårige. Etter en viss tid kan barnet eller dets juridiske verge søke om at forholdet slettes (Mrahi u.å.).

13.2.1 Centre de sauvegarde de l'enfance

Beskyttelsessentre (Centre de sauvegarde de l'enfance, CSE) er institusjoner for mindreårige av oppdragende karakter, underlagt ungdoms- og idrettsdepartementet¹⁰. Sentrene ble i utgangspunktet etablert som et alternativ til fengsel for mindreårige, men huser i dag ifølge U.S. Department of State (2013) mindreårige lovovertredere, hjemløse barn, voldsofre, rusavhengige og barn i en vanskelig sosial situasjon om hverandre.

⁹ Dette er en forenklet fremstilling av straffeileggelse av mindreårige. Fremstillingen tar for eksempel ikke hensyn til forholdets strafferamme, som har avgjørende betydning for hvilket løp den enkelte sak får i domstoler som følger fransk rettstradisjon. Det vises til Mrahi u.å. og CNDH 2013a for en mer detaljert fremstilling av påtale- og straffeprosessen i saker som involverer mindreårige.

¹⁰ Landinfo og Migrationsverket ba om å få besøke et CSE under informasjonsinnhentingstreisen i mai 2013, men fikk ikke tillatelse til dette av marokkanske myndigheter, og fikk heller ingen begrunnelse for avslaget. Informasjon om sentrene er derfor bygget på sekundærkilder, særlig CNDH 2013a. Det vises for øvrig til at organiseringen av barnevernsfeltet og kriminalomsorgen for mindreårige fremstår som uklar, og at ulike navn brukes på de samme institusjonene, både i muntlige og skriftlige kilder. Videre ga ulike muntlige kilder noe ulik informasjon om enkelte forhold; for eksempel opplyste AMDH (møte i Rabat, mai 2013) at det finnes egne fengsler (centre de détention) for mindreårige, mens AIDA (møte i Rabat, mai 2013) opplyste av disse sentrene var lagt ned etter at kongen besøkte fengslene for noen år siden.

CSE tar imot barn som har begått straffeovertrædelser eller som er i en vanskelig sosial situasjon. Barnet kan kun bli henvist til et slikt senter etter en avgjørelse fra domstolen i medhold av straffeprosesslovens §§ 471, 481 og 512. Det finnes 20 CSE i Marokko, 15 for gutter og 5 for jenter, med til sammen 1852 plasser. Per november 2012 befant det seg 742 barn på sentrene. Av disse var omtrent halvparten (53 %) plassert på senteret av sosiale årsaker (som for eksempel omsorgssvikt på bakgrunn av skilsmisse, foreldre i fengsel, foreldre med psykisk sykdom, rusavhengighet, vold i familien, eller lignende forhold). Den andre halvparten av barna (47 %) var på senteret fordi de hadde begått straffbare handlinger (CNDH 2013a).

Sentrene består av ulike seksjoner. Observasjonsseksjonen (section d'observation) tar imot barn i en periode fra tre uker til tre måneder, mens barnets bakgrunn og sosiale situasjon utredes. Opplæringsseksjonen (section de rééducation) tar i mot barn som har behov for beskyttende eller pedagogiske tiltak, herunder innlæring av sosiale regler, skolegang, yrkesopplæring og styrking av båndene til familien. Sosialseksjonen (foyer d'action sociale) tar imot mindreårige som skal følge undervisning eller annen opplæring utenfor senteret, i ordinære skoler. I tillegg til disse seksjonene finnes det åpne institusjoner som fungerer som ramme for skolegang og tilbakeføring til familien for mindreårige som har blitt ilagt tilsyn (liberté surveillée), eller barn som har oppholdt seg på barnevernsinstitusjon, og som skal tilbake til samfunnet (CNDH 2013a).

I mai 2013 publiserte Det marokkanske menneskerettighetsrådet en rapport om forholdene i CSE sett opp mot normene i nasjonalt og internasjonalt lovverk (CNDH 2013a). Rapporten peker på at standarden på sentrene er varierende, og at mange av sentrene på en rekke punkter ikke når opp til nasjonale og internasjonale standarder. CNDH pekte særlig på følgende punkter:

- Barn med svært ulik bakgrunn og behov oppholder seg i de samme sentrene, for eksempel kan man finne barn som har begått alvorlig kriminalitet sammen med barn som er på senteret av sosiale årsaker
- Det finnes ikke tilstrekkelige fysiske skiller mellom små og store barn, noe som øker faren for fysiske og psykiske overgrep fra de store barna mot de mindre
- Mange barn er plassert langt fra foreldrene sine, ofte på en annen kant av landet, fordi barna plasseres der det er ledig plass og ikke der hvor det er best for dem å være
- Barna får ikke den oppfølgingen av en dommer som loven krever, og det forekommer at de er på senteret lenger enn loven tillater
- Alternativ til frihetsberøvelse er ikke tilstrekkelig vurdert av dommeren før barnet plasseres på et senter
- Den materielle standarden (herunder hygiene) tilfredsstillende ikke alltid normene i loven, og mat og drikke tilfredsstillende ikke alltid ernæringsmessige krav
- Fastlegen besøker senteret kun i nødstilfeller, og barna får ikke tilfredsstillende oppfølging av psykolog

- Sentrene er underbemannede, og har således ikke kapasitet til å følge opp hvert enkelt barn slik loven forutsetter, heller ikke med hensyn til sikkerhetsmessige forhold
- Tilbud om skolegang, yrkesopplæring, fritidsaktiviteter og kulturtilbud er mangelfulle
- Personalet har utilstrekkelig utdanning og er umotiverte
- Det finnes ikke noe overordnet statlig organ som evaluerer og kontrollerer forholdene på senteret, eller en klageinstans for barn som blir utsatt for overgrep på sentrene
- Barnas rett til medbestemmelse blir ikke alltid respektert, og foreldre eller annen familie blir ikke tatt med på råd når avgjørelser skal tas.

CNDH konkluderer i sin rapport at forholdene på senterne ikke er i overenstemmelse med normene i internasjonal og nasjonal lovgivning. Flere organisasjoner som jobber på feltet, for eksempel AIDA (møte i Rabat, mai 2013), Bayti (møte i Casablanca, mai 2013) og Unicef (møte i Rabat, mai 2013), pekte på mange av de samme kritikkverdige forholdene da delegasjonen møtte dem under informasjonsinnhentingsreisen til landet i mai 2013. Kildene peker imidlertid på at standarden på de 20 forskjellige sentrene er svært variabel, at noen sentre i større grad enn andre møter normene, og at dette i stor grad var et resultat av ledelsen. For eksempel trekkes senteret Abdeslam Bennani i Casablanca ofte frem som et senter der forholdene vanligvis er bedre enn gjennomsnittet (CNDH 2013a).

FNs spesialrapportør på tortur gir et mer positivt bilde av forholdene på sentrene, og viser til anstendig levestandard og god behandling av de mindreårige på senteret de besøkte (Mendéz 2013).

14. BARN I EN VANSKELIG OMSORGSSITUASJON

14.1 BARN UTEN KJENTE BIOLOGISKE SLEKTNINGER

Over 6000 barn blir forlatt ved fødselen hvert år i Marokko, de fleste av dem barn av ugifte mødre¹¹. Når et barn er uten kjente, biologiske slektninger, vil statsadvokaten (*procureur du roi*) foreta en undersøkelse med sikte på å oppspore slektninger. Dersom dette ikke fører frem, vil domstolen utstede en erklæring om at barnet ikke

¹¹ Dette avsnittet omhandler kun barn uten kjente biologiske slektninger, og som dermed faller inn under myndighetenes ansvar. I realiteten finnes det mange former for uformell omsorgsovertagelse, særlig når mor får barn utenfor ekteskap. Mor kan for eksempel plassere barnet midlertidig hos en familie eller en amme mot økonomisk kompensasjon, eller overlate barnet til enslige eller par i familien som ikke har egne biologiske barn, ofte gjennom illegale adopsjoner, falske fødselsregistreringer og lignende. Barnet kan også gis bort til fremmede gjennom ulike mellommenn, som enten gjør dette av humanitære årsaker (og således kun får en symbolsk betaling) eller som fremstår som regelrette trafficking-nettverk. Slike "transaksjoner" skjer gjerne i tilknytning til sykehusene og sentre for enslige mødre, og gjennomføres av såkalte samsarer (meglere, mellommenn). Prisen for et barn varierer sterkt; den høyeste summen som Unicef har registrert i denne sammenhengen, er 70 000 MAD, rundt 50 000 NOK (Guessous & Guessos 2011; Unicef & Ligue Marocaine de la Protection de l'Enfance 2010).

har slektninger, et såkalt *certificat d'abandon*. Statsadvokaten vil deretter registrere fødselen og skrive inn barnet i det lokale folkeregisteret. Statsadvokaten velger navn for barnet. Alder blir bestemt på bakgrunn av en legeundersøkelse. Barn som ikke har kjente biologiske slektninger, vil enten bli adoptert bort gjennom vergemålsordningen kafala, eller bli boende i en institusjon (som da formelt fyller rollen som juridisk verge for barnet) frem til myndighetsalder.

14.1.1 Vergemålsordninger (kafala)

Marokko har ingen adopsjonsordning etter vestlig modell, men har i stedet vergemålsordningen *kafala*, som har sin opprinnelse i klassisk sharia-rett. Kafala ligner på mange vis på adopsjon, men skiller seg fra denne blant annet ved at barnet ikke har rett til vergens familienavn eller arv fra sin verge.

Kafala reguleres av loven om kafala 2002 (Loi sur la kafala 2002). Denne loven regulerer kun omsorgsovertagelse av barn uten kjente biologiske slektninger. For overføring av vergeansvar for barn med kjente biologiske slektninger, vises det til Landinfo 2009.

Etter at statsadvokaten har utstedt en erklæring om at barnet ikke har kjente biologiske slektninger, vil en vergemålsdommer få ansvar for å finne verge(r) (*kafil*) til barnet. Det stilles ulike krav til verger. Vergen er enten et muslimsk ektepar, en enslig muslimsk kvinne, eller en offentlig eller privat drevet institusjon. Det er et krav om at person eller institusjon som får vergeansvaret, har tilstrekkelige økonomiske midler til å forsørge barnet, og kan gi barnet en god oppdragelse innenfor den muslimske tro. Vergemålsdommeren har ansvar for å følge opp vergemålet, og å kontrollere at barnets omsorgssituasjon når opp til de standarder som loven setter. Slike vergemålssaker skal gjennom mange offentlige instanser (herunder innenriksdepartementet) før vergemålet er endelig (Moha 2011).

Høsten 2012 foretok marokkanske myndigheter en innskjerping av kafala-ordningen med hensyn til adgangen for utlendinger og marokkanere bosatt i utlandet til å velges som verge. Innskjerpingen har sin begrunnelse i at det islamistiske partiet ved makten anser det umulig for marokkanske myndigheter å følge opp den muslimske oppdragelsen av barnet i utlandet (Ministère de la Justice et des Libertés 2012). Denne innskjerpingen er sterkt kritisert av marokkanske og internasjonale NGOer, fordi den har som konsekvens at barn uten slektninger blir værende i lang tid på barnehjem, som er i ferd med å sprengte all kapasitet. Dette gjelder særlig eldre barn, fordi det er de yngste barna som først velges ved kafala i Marokko. Unicef (møte i Rabat, mai 2013) anslår at rundt halvparten av barn uten biologiske slektninger blir bortadoptert. Barn som ikke blir bortadoptert, vil forbli på en barnevernsinstitusjon til de er myndige.

14.1.2 Fosterhjem

Formelle fosterhjemsordninger finnes ikke i Marokko i dag, blant annet fordi myndighetene mener at slike ordninger står i strid med prinsippene for kafala, som har sin opprinnelse i sharia-retten (for uformelle fosterhjemsordninger, se fotnote 11). Til tross for at fosterhjemsordningen ifølge religiøse doktriner anses som uforenelig med vergemålsordningen kafala, viser en undersøkelse at 60 % av utvalget av

marokkanske familier som ble spurt, kunne tenke seg å være fosterfamilie (AIDA, møte i Rabat mai 2013). På bakgrunn av dette har organisasjonen Bayti etablert et pilotprosjekt med fosterhjemsordninger. Gjennom denne prøveordningen har 20 barn blitt plassert i fosterhjem siden 2008. Barnet blir tatt i mot i en fosterfamilie på bakgrunn av en beslutning fra en dommer, som også er barnets juridiske verge. Oppholdet i fosterfamilien er ment å være midlertidig, og barnet opprettholder kontakt med sin biologiske familie under oppholdet. Fosterforeldrene blir godkjent og får opplæring av Bayti, og en sosialarbeider foretar familiebesøk for å se til at barnet har det bra i fosterfamilien (Bayti, møte i Casablanca mai 2013).

14.2 BARN PÅ INSTITUSJON

Det finnes ikke oppsøkende barnevern i Marokko. Når et barn er i en vanskelig omsorgssituasjon og trenger hjelp, for eksempel i form av plass på en institusjon, er det først og fremst frivillige organisasjoner og lokalsamfunnet som må gripe inn. Noen barn blir henvist til barnehjem og andre barne- og ungdomsinstitusjoner av en dommer, for eksempel i forbindelse med at barnet har vært involvert i kriminalitet. Også medisinsk personell har plikt til å signalere overgrep mot barn til myndighetene (Helsedepartementet, møte i Rabat mai 2013). Ifølge organisasjonen AIDA (møte i Rabat, mai 2013) er imidlertid barnevernsinstitusjonene så fulle at barn med sosiale problemer kan risikere å bli henvist til et Centre de sauvegarde (se punkt 13.2.1 over), selv om de ikke har begått kriminalitet.

I henhold til tall fra det statlige organet Entraide nationale finnes det om lag 80 000 barn i institusjon i Marokko, fordelt på flere hundre barnevernsinstitusjoner (som sitert av UNICEF, møte i Rabat mai 2013). Disse institusjonene drives først og fremst av ulike frivillige organisasjoner, men det finnes også enkelte statlige institusjoner. Det statlige samordningsorganet Entreaide nationale har det overordnede ansvaret for institusjonene, både statlige og private.

Forholdene på barnehjemmene fremstår ifølge delegasjonens kilder som svært varierende. De fysiske standardene (slik som standard på bygningsmassen, antall senger per rom, antall toaletter og dusjer per boenhet og lignende) reguleres av lov 14/05 (Loi sur les établissements de protection sociale 2006). Ifølge organisasjonen AIDA (møte i Rabat, mai 2013) er de materielle forholdene på barnehjemmene akseptable. Ofte har barna paradoksal nok bedre materielle forhold på barnehjemmet enn de har hjemme; ikke alle barn har egen seng, rene klær, tilgang til dusj og varme måltider i sitt hjemmemiljø.

Av mer problematiske forhold ved institusjonene, trekker kildene frem mangel på adekvat utdanning og opplæring. Videre er det rapportert om voldsbruk, først og fremst barna seg imellom som følge av manglende vakthold og adekvate skiller mellom yngre og eldre barn, men også enkelttilfeller av voldsbruk begått av ansatte. Videre pekes det på at personalet ofte har utilstrekkelig utdanning og motivasjon. Det er også rapportert om dødsfall i institusjonene, blant annet et tuberkulose-relatert dødsfall i en institusjon i Marrakech i senere tid (AIDA, møte i Rabat mai 2013; Unicef, møte i Rabat mai 2013).

Ifølge Unicef (møte i Rabat, mai 2013) finnes det ikke noe overordnet organ som kontrollerer standarden på institusjonene, som alle drives på forskjellige måter, uten en felles standard, bortsett fra den fysiske standarden, som reguleres av lov 14/05.

Når barnet fyller 18 år, må det forlate institusjonen. Mens noen NGOer arbeider med oppfølging av tidligere beboere, er det også mange barn som står uten oppfølging når de må forlate institusjonen. Det er en stor utfordring å reintegrere barna i familien etter at de har oppholdt seg på barnehjem, fordi de sosiale problemene som preget familien før barnet kom på institusjon, fortsatt er til stede når barnet forlater institusjonen. Noen jenter ender i prostitusjon på grunn av manglende alternativer, og mange tidligere gatebarn havner tilbake på gata. Unicef opplyser at det ofte oppstår mye dramatik når barnet fyller 18 år og må forlate senteret hvor barnet ofte har levd i flere år. Man har for eksempel sett tilfeller hvor barnet har gått til sultestreik når det må forlate institusjonen ved myndighetsalder.

14.3 GATEBARN

Det finnes et stort antall barn som lever på gata i Marokko i dag. Ifølge organisasjonen AIDA bor det 20 000 barn på gata bare i Casablanca, og omfanget blir stadig større. Organisasjonen Bayti, som driver et hjem for gatebarn i Casablanca, opplyser at de aller fleste barna har familie, men at de har forlatt familien av ulike årsaker, som fattigdom, vold, stoffmisbruk, alkoholisme, eller en kombinasjon av slike problemer. Noen barn er frihetssøkende og forlater familien til fordel for gata for å kunne leve uten familiens krav og kontroll. En del av barna tilbringer dagene på gata og drar hjem til familien sin om kvelden, mens andre igjen bor på gata mer permanent. Det er likevel Baytis klare inntrykk at flertallet holder kontakten med familien sin mens de oppholder seg på gata, gjennom besøk, telefonsamtaler og lignende.

Det finnes en del organisasjoner som arbeider med denne gruppen. Delegasjonen besøkte blant annet den velrennomerte organisasjonen Bayti, som driver en institusjon for gatebarn og andre utsatte grupper av barn, slik som volds- og overgrepsutsatte barn og barn som er utnyttet i arbeid (møte i Casablanca, mai 2013). Bayti peker på at mens myndighetene sørger for foreldreløse barn, finnes det færre tilbud til barn som har familie, men som ikke kan eller vil bo sammen med familien sin av sosiale årsaker.

Bayti driver en institusjon for 70 barn i Casablanca, som delegasjonen besøkte i mai 2013. Senteret er et fulltids botilbud, og mange av barna bor på senteret i flere år. Den materielle standarden reguleres gjennom lov 14/02 (Loi sur les établissements de protection sociale 2006). Senteret i Casablanca består av to bygg; i hovedbygget bor barna fra 12 år og oppover, i den andre bygningen bor barn under 12 år. Det er lik fordeling av jenter og gutter på senteret. Det er 58 ansatte i Bayti, og det er bemanning hele døgnet.

Når et barn kommer i kontakt med Bayti, enten på eget initiativ eller etter å ha blitt henvist dit av en dommer, kartlegges barnets familiebakgrunn og sosiale situasjon. På bakgrunn av denne kartleggingen, legges det en livsplan for barnet, som blant annet inkluderer skole, rehabilitering, psykososial oppfølging, medisinsk behandling og lignende. Barnet inkluderes i planleggingen, og planen skal individuelt tilpasses hvert enkelt barn. Til gjengjeld kreves det av barnet at det tar ansvar, noe som for eksempel innebærer å overholde timeplanen, gå på skole eller følge opplæring, holde seg unna rusmidler, og så videre. Nå og da er det tilløp til konflikt mellom barna, men man søker å begrense slik konflikt gjennom aldersbestemt inndeling i boenheter,

døgnbemanning og aktiv konflikthåndtering gjennom bruk av samtalegrupper hvor barna får snakket ut med hverandre. Bayti opplyser at de opplever at det finnes en sterk solidaritet barna imellom.

Noen av barna som Bayti arbeider med, har ikke ID-dokumenter, for eksempel fordi foreldrene er ugift. I slike tilfeller kan Bayti bistå barna og familien, for eksempel gjennom å rekonstruere familiehistorien og assistere ved registrering hos folkeregister eller domstol.

Bayti mener at som et utgangspunkt er familien det beste miljøet for barnet, og arbeider aktivt med å opprettholde kontakt mellom barnet og familien mens barnet bor på senteret, med tanke på tilbakeføring til familien på sikt. Bayti jobber langsiktig med barnet, og mange barn er på institusjonen i flere år, men målet er alltid at barnet skal tilbake til familien sin, når forholdene ligger til rette for det. Bayti forklarer at det ofte er konflikt eller krangel som har gjort at barnet har forlatt familien, og at de forlater hjemmet i frykt for represalier. Når Bayti går inn i saken, kontakter familien og åpner en dialog, viser det seg ofte at det dreier seg om mindre alvorlige hendelser (som for eksempel at barnet har stjålet penger hjemmefra), og at familien som regel ønsker at barnet skal vende tilbake.

15. REFERANSER

Skriftlige kilder

- AMDH, dvs. Association Marocaine des Droits Humains (2011). *Résumé du rapport annuel de 2011 sur la situation des droits humains au Maroc*. Rabat: AMDH.
- Bourdureau, F. (2006). Politique linguistique, politique scolaire: la situation du Maroc. *Le français aujourd'hui*, 154. Tilgjengelig fra <http://www.cairn.info/revue-le-francais-aujourd-hui-2006-3-page-25.htm> [lastet ned 27. august 2013]
- Brouksy, O. (2008, november). *Etre jeune au Sahara Occidental aujourd'hui*. Paris: Institut français des relations internationales. Tilgjengelig fra http://www.ifri.org/?page=detail-contribution&id=5194&id_provenance=97 [lastet ned 4. oktober 2013]
- Child Soldiers International (2008, 20. mai). *Child Soldiers Global Report 2008 – Morocco and Western Sahara*. London: Child Soldiers International. Tilgjengelig via <http://www.refworld.org/docid/486cb11c.html> [lastet ned 21. august 2013].
- CNDH, dvs. Conseil national des droits de l'homme (2013a, 2. mai). *Enfants dans les Centres de Sauvegarde: Une enfance en danger. Pour une politique de protection intégrée de l'enfant*. Rabat: Conseil national des droits de l'homme. Tilgjengelig fra [http://www.ccdh.org.ma/IMG/pdf/CNDH - CSE - Rapport vf 20 MAI -.pdf](http://www.ccdh.org.ma/IMG/pdf/CNDH_-_CSE_-_Rapport_vf_20_MAI_-_pdf) [lastet ned 28. oktober 2013]
- CNDH (2013b, september). Conclusions et recommandations du rapport: «Etrangers et droits de l'Homme au Maroc: Pour une politique d'asile et d'immigration radicalement nouvelle». Rabat: CNDH. Tilgjengelig fra <http://www.ccdh.org.ma/spip.php?article10315> [lastet ned 17. september 2013]
- [Code de la nationalité] (1958, 6. September). *Dahir n° 1-58-250 du 21 safar 1958 portant code de la nationalité marocaine*, révisée 2007. Tilgjengelig via <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=country&category=LEGAL&publisher=&type=LEGISLATION&oi=MAR&rid=456d621e2&docid=3ae6b5778&skip=0> [lastet ned 7. oktober 2013]
- [Code du travail] (2003, 11. september). *Dahir n 1-03-194 du 14 rejeb 1424 (11 septembre 2003) portant promulgation de la loi n° 65-99 relative au Code du travail*. Rabat: Royaume du Maroc. Tilgjengelig via <http://www.droit-afrique.com/images/textes/Maroc/Maroc%20-%20Code%20travail.pdf> [lastet ned 4. oktober 2013]
- Debono, A. G. (2012, desember). *Lives in transition. Experiences of migrants living in Morocco and Algeria*. Brussels: Jesuite Refugee Service Europe. Tilgjengelig via <http://www.refworld.org/country...MAR..50f7e8512.0.html> [lastet ned 20. august 2013]
- Doudich, M. (1998). Emploi, chômage et strategies familiales au Maroc. *Population*, 5 (6), 1185-1206. Tilgjengelig via http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/pop_0032-4663_1998_num_53_6_6962 [lastet ned 17. september 2013]
- ETF, dvs. European Training Foundation (2013, februar). *Migration et compétences. Le rôle des compétences dans le phénomène migratoire au Maroc*. Torino: ETF. Tilgjengelig fra [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/94199E6A3A9FEB1AC1257B1E0030827F/\\$file/Report%20Migration%20and%20skills_Morocco.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/94199E6A3A9FEB1AC1257B1E0030827F/$file/Report%20Migration%20and%20skills_Morocco.pdf) [lastet ned 17. september 2013]
- Fondation Hassan II (u.å.). *Fondation Hassan II pour les Marocains Résidant l'Etranger*. Rabat: Fondation Hassan II. Tilgjengelig fra <http://www.fh2mre.ma/> [lastet ned 17. september 2013]
- Guessous, S. N. & Guessous, C. (2011). *Grossesses de la honte. Etude sur les filles-mères et leurs enfants au Maroc*. Casablanca: Afrique Orient.
- Hami, H., Soulaymani, A. & Mokhtari, A. (2007). Traditions matrimoniales dans la région de Rabat-Salé-Zemmour-Zaer au Maroc. *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de*

Paris, 19(1-2). Tilgjengelig fra <http://bmsap.revues.org/signaler2852> [lastet ned 31. januar 2012]

- Haut Commissariat au Plan (u.å.). *La famille au Maroc: les réseaux de la solidarité familiale*. Rabat: Royaume du Maroc. Tilgjengelig fra <http://www.hcp.ma/downloads/> [lastet ned 17. september 2013]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2012, 15. november). *Lonely Servitude. Child Domestic Labor in Morocco*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/reports/2012/11/15/lonely-servitude> [lastet ned 4. oktober 2013]
- Landinfo (2008, 12. september). *Marokko: Statsborgerlov og løsning fra statsborgerskap*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <http://www.landinfo.no/id/810.0> [lastet ned 4. oktober 2013]
- Landinfo (2009, 2. mars). *Marokko: Vergeansvar for ikke-biologiske barn*. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/798/1/798_1.pdf [lastet ned 16. august 2013]
- Landinfo (2012a, 13. mars). *Vest-Sahara/Marokko: Aktivisme i Vest-Sahara*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2019/1/2019_1.pdf [lastet ned 21. august 2013]
- Landinfo (2012b, 21. august). *Vest-Sahara/Marokko: Flytting fra de Polisario-styrte leirene rundt Tindouf, Algerie til marokkansk-kontrollert Vest-Sahara og Marokko*. Oslo, Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2134/1/2134_1.pdf [lastet ned 30. september 2013]
- Landinfo (2013a, 4. juni). *Marokko: Forhold for kvinner som får barn utenfor ekteskap*. Oslo, Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2387/1/2387_1.pdf [lastet ned 20. august 2013]
- Landinfo (2013b, 4. juni). *Marokko: Ekteskap og skilsmisse – juridiske og sosiokulturelle forhold*. Oslo, Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2389/1/2389_1.pdf [lastet ned 20. august 2013]
- Landguiden (a). *Befolkning & språk*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet. [Elektronisk abonnementsjeneste, lastet ned 16. august 2013]
- Landguiden (b). *Sociala förhållanden*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet. [Elektronisk abonnementsjeneste, lastet ned 17. august 2013]
- Landguiden (c). *Religion*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet. [Elektronisk abonnementsjeneste, lastet ned 27. august 2013]
- Landguiden (d). *Utbildning*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet. [Elektronisk abonnementsjeneste, lastet ned 28. august 2013]
- [Loi de la kafala, 2002, 5. september], *Loi N° 1-02-172 du 1 rabii 1423 portant promulgation de la loi n° 15-01 relative à la prise en charge (la kafala) des enfants abandonnés* Rabat, Royaume du Maroc Tilgjengelig via <http://158.109.36.104/dahir1-02-172.pdf> [lastet ned 17. august 2013]
- [Loi de l'immigration] (2003, 11. november). *Dahir N° 1-03-196 du 16 ramadan 1424 (11. novembre 2003) portant promulgation de la loi n° 02-03 relative à l'entrée et au séjour des étrangers au Maroc, à l'émigration et l'immigration irrégulières*. Rabat : Royaume du Maroc. Tilgjengelig fra <http://adala.justice.gov.ma/FR/DocumentViewer.aspx?id=41777.htm> [lastet ned 19. september 2013]
- [Loi sur les établissements de protection sociale] (2006, 7. desember). *Dahir N° 1-06-154 du 30 chaoual 1427 (22 novembre 2006) portant promulgation de la loi n° 14-05 relative aux conditions d'ouverture et de gestion des établissements de protection sociale*. Rabat : Royaume du Maroc. Tilgjengelig fra http://www.social.gov.ma/MdsfsFichiers/pdf/loi_14-05.pdf [lastet ned 3. oktober 2013]
- Médecins sans frontières (2013, mars). *Violences, vulnérabilité et migration : Bloqués aux portes de l'Europe. Un rapport sur les migrants subsahariens en situation irrégulière au Maroc*. Paris : Médecins sans frontières. Tilgjengelig fra

http://www.bloquesaumaroc.org/doc/informemarruecos2013_fr.pdf [lastet ned 18. september 2013]

- Mendéz, J. E. (2013, 28. februar). *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhumane or degrading treatment or punishment*. New York: UN Human Rights Council. Tilgjengelig via <http://www.refworld.org/docid/51136ae62.html> [lastet ned 7. oktober 2013]
- Migrationsverket (2013, 17. september). *Utsatta barn i Marocko*. Stockholm: Migrationsverket. Tilgjengelig fra <http://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=30802> [lastet ned 20. september 2013]
- Ministère de la Justice et des Libertés (2012). *Circulaire N° 40 S/2. Les enfants abandonnés*. Rabat: Royaume du Maroc. Tilgjengelig via <http://www.ejpd.admin.ch/content/dam/data/gesellschaft/adoption/herkunftslander/ld-marokko-rundschreiben-justizminister-f.pdf> [lastet ned 7. oktober 2013]
- Moha, F. (2011, 21. november). La Kafala et les projets de loi complétant la loi de 2002. *Le Matin*. Tilgjengelig fra <http://mobile.lematin.ma/content/1321802561462694800/MatinNation> [lastet ned 17. august 2013]
- Mrahi, R. (u.å.). *Rapport de la Cour suprême du Maroc sur les minurs en danger*. Paris: Association des hautes juridictions de cassations des pays ayant en partage l'usage du français. Tilgjengelig fra <http://www.ahjucaf.org/Rapport-de-la-Cour-supreme-du-7217.html> [lastet ned 28. oktober 2013]
- Royaume du Maroc (u.å.). *Projet de 3ème et 4ème rapport périodique gouvernemental du Royaume du Maroc sur la mise en oeuvre de la Convention relative aux droits de l'Enfant en application de l'article 44 de la Convention des droits de l'enfant (draft)*. Rabat: Royaume du Maroc. Tilgjengelig via http://www.iniciativasenprotecciondelainfancia.org/IMG/docx/110223_RAPPORT_3eme_et_4eme_CDE.docx [lastet ned 16. august 2013]
- Royaume du Maroc (2006). *Plan d'action national pour la protection de l'enfance*. Rabat: Royaume du Maroc. Tilgjengelig via [http://www.unicef.org/morocco/french/PANE\(2\).pdf](http://www.unicef.org/morocco/french/PANE(2).pdf) [lastet ned 16. august 2013]
- Tawil, S., Cerbelle S. & Alama A. (2010). *Education au Maroc: Analyse du secteur*. Rabat: UNESCO. Tilgjengelig fra <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001897/189743f.pdf> [lastet ned 18. september 2013]
- Tyssen, T. S. & Blom K. (2007, 28. november). Stadig verre for saharawiske studenter: - Blir slått og torturert. *Universitas*. Tilgjengelig fra <http://universitas.no/nyhet/50052/-blir-slatt-og-torturert> [lastet ned 7. oktober 2013]
- UNDP, dvs. United Nations Development Programme (2012). *International Human Development Indicators 2012*. New York: UNDP. Tilgjengelig fra <http://hdr.undp.org/en/statistics/> [lastet ned 16. august 2013]
- Unicef (u.å.) *Unicef Maroc*. Rabat: Unicef Maroc. Tilgjengelig fra <http://www.unicef.org/morocco/french/index.html> [lastet ned 22. august 2013]
- Unicef (2006, november). *La violence à l'égard des enfants au Maroc*. Rabat: Unicef Maroc. Tilgjengelig fra <http://www.unicef.org/morocco/french/EtudefinaleviolenceSB7nodocMjid2006.pdf> [lastet ned 30. september 2013]
- Unicef & Ligue Marocaine de la Protection de l'Enfance (2010). *Enfance abandonnée au Maroc. Ampleur, état des lieux juridique et social, prise en charge, vécus*. Rabat: Unicef & Ligue Marocaine de la Protection de l'Enfance. Tilgjengelig fra http://www.unicef.org/morocco/french/2010-Etude_Enfance_abandon_UNICEF-LMPE.pdf [lastet ned 7. oktober 2013]

- U.S. Department of Labor (2012, 26. september). 2011 *Findings on the Worst Forms of Child Labor – Morocco*. Washington DC: U. S. Department of Labor. Tilgjengelig via <http://www.refworld.org/country,...MAR,,5065941c1a,0.html> [lastet ned 20. august 2013]
- U.S. Department of State (2013). *Country Reports on Human Rights Practices for 2012 Morocco*. Washington DC: U. S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/documents/organization/204586.pdf> [lastet ned 24. oktober 2013]
- Utenriksdepartementet (u.å.). *ILO-konvensjoner om barnearbeid*. Oslo: Utenriksdepartementet. Tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/veiledninger/2004/ilo-konvensjoner-om-barnearbeid.html?id=88143> [lastet ned 20. august 2013]

Muntlige kilder

- AIDA, dvs. Ayuda, Intercambio y Desarrollo. Møte i Rabat 10. mai 2013.
- AMDH, dvs. Association Marocaine des Droits Humains. Møte i Rabat 10. mai 2013.
- Amnesty International. Møte i Rabat, 16. november 2011.
- Bayti. Møte i Casablanca 11. mai 2013.
- Caritas. Møte i Rabat 10. mai 2013.
- Collectif LCTE. E-post, 22. september 2013.
- Daddach, Mohammed. Møte i Oslo 10. november 2011.
- Helsedepartementet (Ministère de la Santé). Møte i Rabat 8. mai 2013.
- INSAF, dvs. Institution nationale de solidarité avec les femmes en détresse. Møte i Casablanca, 11. mai 2013.
- IOM, dvs. International Organization for Migration. Møte i Rabat, 8. mai 2013.
- Konsulær kilde. E-post, 8. januar 2013.
- ONDE, dvs. Observatoire National des Droits de l'Enfant. Møte i Rabat 9. mai 2013.
- Sosial-, kvinne- og familiedepartementet (Ministère de la Solidarité, de la femme, de la famille et du développement social). Møte i Rabat mai 2013.
- Terre des Hommes. Møte i Rabat 8. mai 2013.
- Unicef. Møte i Rabat 9. mai 2013.